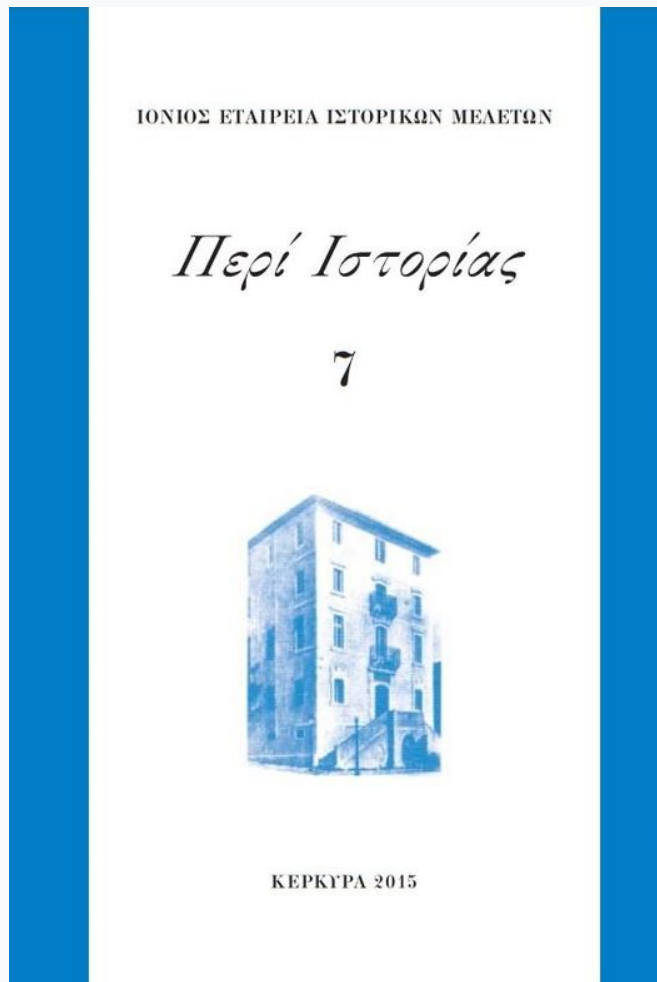

Peri Istorias

Vol 7 (2015)

Ένα εργαστήριο αγγειοκατασκευής στην
Κέρκυρα στις αρχές του 20ου αιώνα

Ευδοκία Χ. Λεοντιάδου

doi: [10.12681/p.i.24777](https://doi.org/10.12681/p.i.24777)

To cite this article:

Λεοντιάδου Ε. Χ. (2020). Ένα εργαστήριο αγγειοκατασκευής στην Κέρκυρα στις αρχές του 20ου αιώνα. *Peri Istorias*, 7, 159-172. <https://doi.org/10.12681/p.i.24777>

ΕΝΑ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΑΓΓΕΙΟΚΑΤΑΣΚΕΥΗΣ ΣΤΗΝ ΚΕΡΚΥΡΑ ΣΤΙΣ ΑΡΧΕΣ ΤΟΥ 20^{ου} ΑΙΩΝΑ

Το παρόν άρθρο έχει ως στόχο να συμβάλει στη μελέτη της προ-βιομηχανικής ιστορίας της Κέρκυρας των αρχών του 20^{ου} αιώνα μέσω της παρουσίασης δύο τεκμηρίων που σχετίζονται με τις εγκαταστάσεις και τον εξοπλισμό ενός εργαστηρίου κεραμικής. Πρόκειται για δύο ανέκδοτα συμβόλαια των ετών 1903 και 1904, ένα εκ των οποίων εκδίδουμε στο Παράρτημα, σχετικά με τη μίσθωση ενός «εργοστασίου αγγειοκατασκευής» στην πόλη της Κέρκυρας από τρεις Ιταλούς αγγειοπλάστες. Πρώτα, όμως, θα προβούμε σε μια σύντομη ιστορική αναδρομή σχετικά με την εξέλιξη και την παρουσία αγγειοπλαστείων στην Κέρκυρα, την οποία εντάσσουμε στην ευρύτερη ιστορία της προ-βιομηχανικής και βιομηχανικής δραστηριότητας του νησιού.

Είναι γνωστό ότι η εξέλιξη της βιοτεχνίας και βιομηχανίας στα Ιόνια νησιά, και ειδικότερα στην Κέρκυρα, παρουσιάζει ιδιαιτερότητες σε σχέση με την υπόλοιπη Ελλάδα. Οι βάσεις τέθηκαν με την άφιξη των Γάλλων και τον τερματισμό της βενετικής κυριαρχίας και η δραστηριότητα συνεχίστηκε στα χρόνια του Ιονίου Κράτους.¹ Η κύρια, ωστόσο, περίοδος ανάπτυξης της βιομηχανικής παραγωγής στην Κέρκυρα υπήρξε το διάστημα από την Ένωση των Επτανήσων με την Ελλάδα (1864) μέχρι και το 1911, καθώς μετά το 1912 άρχισε σταδιακά να παρακμάζει η παραγωγή, όπως συνέβη και σε άλλες επαρχιακές πόλεις.²

Η παραγωγή κεραμικών στο νησί της Κέρκυρας έχει ιστορία τουλάχιστον στον πέντε αιώνων, καθώς, όπως σημειώνεται,³ είχαν δημιουργηθεί κεραμικά εργαστήρια στο νησί από τις αρχές του 16^{ου} αιώνα. Σε πολλά νοταριακά έγγραφα του 16^{ου} και 17^{ου} αιώνα συναντάμε συμβόλαια με συντροφίες

---

1. Σταυρούλα Αργυρού, *Η εξέλιξη της βιοτεχνίας και βιομηχανίας στην Κέρκυρα*, Κέρκυρα 2010, σ. 23-24.

2. Στο ίδιο, σ. 26, 30.

3. Αγγελική Χαριτωνίδου, «Στοιχεία παραδοσιακής κεραμικής 19^{ου} και 20^{ου} αιώνα, Ηπειρος – Κέρκυρα – Ζάκυνθος», *Ηπειρωτικά Χρονικά*, τ. 25 (1983), σ. 291, υποσ. 10.

που ως αντικείμενο είχαν την κατασκευή καμινιών και τη δημιουργία, μεταφορά και πώληση των παραγόμενων προϊόντων (κεραμίδια, τούβλα).⁴ Η επισήμανση αυτών των συμβολαίων και η τεκμηρίωση της παρουσίας εργαστηρίων αγγειοπλαστικής στους Γαστράδες (σήμερα Γαρίτσα), ήδη από τον 16^ο αιώνα, έχει ιδιαίτερη σημασία, καθώς εξηγεί αφενός γιατί ονομάστηκε έτσι η περιοχή και καθορίζει αφετέρου τη συγκεκριμένη γεωγραφική τοποθεσία ως θέση ίδρυσης τέτοιων εργαστηρίων, ήδη τρεις αιώνες πριν από τις επόμενες αναφορές.

Κατά τη διάρκεια του 18^{ου} αιώνα παρατηρήθηκε αύξηση στις εξαγωγές κεραμικών προϊόντων, κυρίως πήλινων επιτραπέζιων σκευών, προς την ηπειρωτική Ελλάδα, ακόμη και προς τη μακρινή Ανατολή.⁵ Από τα τέλη του 18^{ου} αιώνα πολλοί Ηπειρώτες αγρότες και αστοί αγόραζαν τα οικιακά τους σκεύη από τα Επτάνησα. Από τα σκεύη αυτά ιδιαίτερη μνεία μπορεί να γίνει στα αποθηκευτικά πιθάκια, τα αποκαλούμενα τύπου Grottaglie,⁶ τα οποία είτε κατασκευάζονταν στην Κέρκυρα από Ιταλούς κεραμοποιούς που εργάζονταν στο νησί, είτε αποτελούσαν προϊόντα εισαγωγής απευθείας από την Ιταλία.

Σύμφωνα με τον Στυλιανό Βλασσόπουλο, τον 19^ο αιώνα λειτουργούσε στην Κέρκυρα ένα εργοστάσιο αγγειοπλαστικής στην περιοχή της Γαρίτσας, το οποίο κατασκεύαζε σκεύη από πηλό. Στο εργοστάσιο λειτουργούσαν εννιά καμίνια και σε κάθε ένα από αυτά εργάζονταν τέσσερις με πέντε κεραμοπλάστες.⁷ Ο Βλασσόπουλος αναφέρει: «ό κύριος Θωμάς Μπίζης, τεχνίτης, έπιχειρηματίας και βιομήχανος, ίδρυσε ένα νέο αγγειοπλαστείο πολύ τελειότερο από εκείνο που από παλιά έργάζεται στο προάστειο της Γαρίτσας.» Στο αγγειοπλαστείο αυτό ο Μπίζης κατασκεύαζε μαγειρικά σκεύη.⁸ Στα 1898 ιδρύθηκε και λειτούργησε για μικρό χρονικό διάστημα στην Κέρκυρα ένα κεραμοποιείο από τον Κ. Βούλγαρι και παράλληλα, ως τα μέσα του 20^{ου} αιώνα, υπήρχαν και άλλα εργαστήρια κεραμικής, τα οποία κατασκεύαζαν παραδοσιακά είδη κεραμικών.⁹

4. Γεράσιμος Δ. Παγκράτης, *Κοινωνία και οικονομία στο βενετικό «Κράτος της Θάλασσας»*. Οι ναυτιλιακές επιχειρήσεις της Κέρκυρας (1496-1538), Αθήνα 2013, σ. 261.

5. Κατερίνα Κορρέ-Ζωγράφου, *Τα κεραμικά του ελληνικού χώρου*, Μέλισσα, Αθήνα 1995, σ. 111.

6. Στο ίδιο, σ. 125-126.

7. Στυλιανός Βλασσόπουλος, «Στατιστικά – Ιστορικά περί Κερκύρας Ειδήσεις», *Κερκυραϊκά Χρονικά XXI* (1977), σ. 92.

8. Στο ίδιο, σ. 94.

9. Χαριτωνίδου, ό.π., σ. 293, υποσ. 17, 18.

Τον 19^ο αιώνα μαρτυρείται η παρουσία αγγειοπλαστών από την Απουλία: Luigi Motolese (μετά το 1821), Francesco Santoro (1850-1870) και Eligio Santoro (πριν το 1900).¹⁰ Στον *Οδηγό της νήσου Κερκύρας* συναντάμε, το 1902, στην περιοχή της Γαρίτσας, τρία εργαστήρια αγγειοπλαστικής και άλλο ένα στην περιοχή Μαντούκι.¹¹ Στο πρώτο τέταρτο του 20^ο αιώνα (1921) ο Vitto Gianfrate, αγγειοπλάστης από την Grottaglie, λειτούργησε ένα εργαστήριο κεραμικής στο Μαντούκι, στο οποίο εργάστηκαν και πρόσφυγες από τη Μικρά Ασία, οι οποίοι μετά το 1922 κατέφτασαν και στην Κέρκυρα και προσπαθώντας να ξαναφτιάξουν τη ζωή τους άρχισαν να ασκούν και πάλι το επάγγελμά τους. Αργότερα, ο γιος του Vitto Gianfrate, Silvestro, ανέλαβε τη διεύθυνση αυτού του εργαστηρίου.¹²

Ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι ήδη από το 1880 παρατηρείται ιδιαίτερη σύνδεση της Κέρκυρας με την Grottaglie¹³ της νότιας Ιταλίας, καθώς πολλοί κάτοικοι αυτής της ιταλικής πόλης εγκαταστάθηκαν στην Κέρκυρα.¹⁴ Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί το επίθετο Motolese, το οποίο από το 1880 ως το 1912 εμφανίζεται 11 φορές στις ληξιαρχικές πράξεις γεννήσεων των ΓΑΚ – Αρχεία Νομού Κέρκυρας.¹⁵

Φαίνεται ότι υπήρχε μια καλλιτεχνική επικοινωνία ανάμεσα στις δύο αυτές πόλεις και ασφαλώς θα πρέπει να θεωρήσουμε την Ιταλία ως κοιτίδα της μεγάλης εξάπλωσης των υπόλευκων κεραμικών που σταδιακά κατέκλυσαν τον ελλαδικό χώρο και κατασκευάζονταν από ένα σημείο και μετά στον χώρο της Κέρκυρας.¹⁶ Στο ίδιο συμπέρασμα καταλήγει και η ερευνήτρια Αγγελική Χαριτωνίδου, μετά το ταξίδι της στην Grottaglie, η οποία παρατήρησε ότι τα κεραμικά που παράγονταν στην Κέρκυρα και στην Grottaglie, παρουσιάζουν κοινά χαρακτηριστικά ως προς το σχήμα και τη διακόσμησή τους. Συγκεκριμένα, η κεραμική παραγωγή της Κέρκυρας ομοιάζει με τη λαϊκή κεραμική παραγωγή της Απουλίας του 19^ο

10. Κορρέ-Ζωγράφου, *ό.π.*, σ. 113.

11. Κ. Χ. Μ. Κυριάκη, *Οδηγός της νήσου Κερκύρας μετά προσθήκης ιστορικών και άλλων ποικίλων ειδήσεων*, εν Αθήναις 1902.

12. Κορρέ-Ζωγράφου, *ό.π.*, σ. 113.

13. Η πόλη Grottaglie ανήκει στην επαρχία του Τάραντα και υπάγεται στην περιφέρεια της Απουλίας. Από αυτήν προέρχονται και οι αγγειοπλάστες που συνήψαν το συμβόλαιο που θα μας απασχολήσει. Πρέπει να σημειώσουμε πάντως ότι στο συμβόλαιο η Grottaglie αναφέρεται ως πόλη της επαρχίας του Lecce.

14. Κορρέ-Ζωγράφου, *ό.π.*, σ. 113.

15. ΓΑΚ – Αρχεία Ν. Κέρκυρας, Ευρετήριο ληξιαρχικών πράξεων γεννήσεων (1841-1932), τ. 8.

16. Κορρέ-Ζωγράφου, *ό.π.*, σ. 113.

αιώνα, όπως η τελευταία έχει διασωθεί και παρουσιάζεται στο Μουσείο Κεραμικής της Faenza.¹⁷

Πέρα όμως από τους Ιταλούς αγγειοπλάστες συναντάμε και νεοφερμένους στο νησί Έλληνες που ασχολούνται με αυτό το αντικείμενο. Ανάμεσα στους πρόσφυγες που ήρθαν στην Κέρκυρα, ήταν και η οικογένεια του Αριστείδη Αποστολίδη, ο οποίος έχτισε δύο καμίνια στην περιοχή των Φυλακών της Κέρκυρας. Στα καμίνια αυτά εργαζόταν όλη η οικογένειά του· λίγα χρόνια αργότερα, ένας από τους γιους του αποχώρησε από την οικογενειακή επιχείρηση και ενοικίασε το καμίνι του «Σαντόρου», ενός Ιταλού αγγειοπλάστη, το οποίο βρισκόταν στο Μαντούκι.¹⁸

Τα εργαστήρια κεραμικής βρίσκονταν κυρίως σε δύο προάστια της Κέρκυρας: στη Γαρίτσα, στο νότιο τμήμα της πόλης, και στο Μαντούκι, στο βορειοδυτικό τμήμα της πόλης, απέναντι από το σημερινό λιμάνι. Το Μαντούκι, βέβαια, από τις αρχές του 20^{ου} αιώνα, αποτέλεσε τη βιομηχανική ζώνη του νησιού και αρκετές βιομηχανίες και βιοτεχνίες ήταν εγκατεστημένες εκεί.¹⁹ Ήδη από τον 19^ο αιώνα, στην περιοχή αυτή δραστηριοποιούνταν πολλές βιοτεχνίες, ανάμεσα στις οποίες υπήρχαν και πολλά καμίνια για την παραγωγή κεραμιδιών και τούβλων, όπως το καμίνι του Κωνσταντίνου Κόντη²⁰ και το καμίνι του Μουρμούρη, στις αρχές του 20^{ου} αιώνα,²¹ αλλά και εργαστήρια αγγειοπλαστικής, τα οποία παρήγαγαν χρηστικά αντικείμενα καθημερινής χρήσης. Η επιλογή της τοποθεσίας αυτής δεν ήταν τυχαία, καθώς η περιοχή του Μαντουκιού, και ιδίως του Κεφαλομάντουκου, φημιζόταν για τα πλούσια κοιτάσματά της σε άργιλο, σημαντική πρώτη ύλη για τα εργαστήρια αυτά,²² και βρισκόταν κοντά στο λιμάνι, επομένως ήταν ευκολότερη η φορτοεκφόρτωση τόσο των πρώτων υλών όσο και των παραγόμενων προϊόντων.²³

Από τα δύο συμβόλαια, στα οποία αναφερθήκαμε, πληροφορούμαστε ότι στο Μαντούκι υπήρχε ένα ακόμη εργοστάσιο αγγειοκατασκευής, το οποίο ανήκε στον κτηματία Λεωνίδα Σκάρπα. Συγκεκριμένα, αυτό βρι-

17. Χαριτωνίδου, ό.π., σ. 292, υποσ. 16.

18. Περιβαλλοντική Ομάδα του 1^{ου} ΕΠΑ.Α. Κέρκυρας, *Κερκυραϊκά καμίνια. Πόλη και περιαστικός ιστός*, Κέρκυρα 2008., σ. 42.

19. Περιβαλλοντική Ομάδα του 1^{ου} Τ.Ε.Ε. Κέρκυρας, *Μαντούκι... ένα ταξίδι στο χρόνο*, Κέρκυρα 2005, σ. 11.

20. Στο ίδιο, σ. 26.

21. Περιβαλλοντική Ομάδα του 1^{ου} ΕΠΑ.Α. Κέρκυρας, ό.π., σ. 57.

22. Περιβαλλοντική Ομάδα του 1^{ου} Τ.Ε.Ε. Κέρκυρας, ό.π., σ. 25-26.

23. Αργυρού, ό.π., σ. 27.

σκόταν στην περιοχή του Κεφαλομάντουκου, που βρίσκεται στον λόφο του Μαντουκιού, όπου υπήρχαν πολλές βιομηχανίες, βιοτεχνίες και καμίνια κατά μήκος του παραλιακού δημοσίου δρόμου, και μισθώθηκε από τρεις Ιταλούς αγγειοπλάστες, τους Luigi Motolese, Francesco Santoro και Vincenzo Gaetano Serio.

Η μίσθωση αυτή²⁴ είχε αρχικά διάρκεια ενός χρόνου, από τις 20 Μαΐου του 1903 ως τις 19 Μαΐου του 1904, και το ποσό αυτής ανερχόταν στις 720 δραχμές, τις οποίες οι τρεις Ιταλοί αγγειοπλάστες υποχρεούνταν να καταβάλουν προκαταβολικώς πληρώνοντας κάθε 20 του μηνός 60 δραχμές. Τον επόμενο χρόνο (1904) με νέο συμβόλαιο²⁵ ανανεώθηκε για ακόμη έναν χρόνο η μίσθωση του εργοστασίου, αυτήν την φορά όμως μόνο από τους Luigi Motolese και Francesco Santoro, καθώς ο τρίτος συνεταιίρος τους, ο Vincenzo Gaetano Serio, αποχώρησε από τη συμφωνία. Η μίσθωση είχε ισχύ από τις 20 Μαΐου του 1904 ως τις 19 Μαΐου του 1905 με τους ίδιους ακριβώς όρους, όπως και στο πρώτο συμβόλαιο.

Ο Luigi Motolese είχε γεννηθεί στις 5 Ιανουαρίου του 1879 στην Grottaglie της νότιας Ιταλίας· παρακολούθησε για δύο χρόνια τη σχολή κεραμικής της περιοχής του και το 1901, σε ηλικία 21 χρονών, εγκαταστάθηκε στην Κέρκυρα, όπου άνοιξε ένα μικρό εργαστήριο για την παραγωγή κεραμικών σκευών. Το 1908 επέστρεψε στην πατρίδα του και ίδρυσε εκεί το εργοστάσιο κεραμικών Motolese, ακολουθώντας την τοπική παράδοση του 19^{ου} αιώνα παραγωγής κεραμικών. Πέθανε στις 25 Μαρτίου του 1952.²⁶

Για τους Santoro και Serio δεν γνωρίζουμε πολλά στοιχεία, ωστόσο, από τις ληξιαρχικές πράξεις γάμων και γεννήσεων της Κέρκυρας, που απόκεινται στα ΓΑΚ – Αρχεία Ν. Κέρκυρας, πληροφορούμαστε ότι νυμφεύθηκαν και απέκτησαν παιδιά κατά την παραμονή τους στο νησί, τα οποία πολιτογραφήθηκαν στο Ληξιαρχείο της Κέρκυρας. Συγκεκριμένα, μαθαίνουμε ότι ο Francesco Santoro, γιος του Κύρου Πασκουάλε, ο οποίος, σύμφωνα με τις συμβολαιογραφικές πράξεις που προαναφέραμε, κατοικούσε στην Grottaglie και διέμενε από το 1903 στο προάστιο Κεφαλομάντουκο της Κέρκυρας, παντρεύτηκε στις 24 Ιουλίου του 1906²⁷ την Κερκυραία και

24. ΓΑΚ – Αρχεία Ν. Κέρκυρας, Σ/3 Πετσάλης, φάκ. 4, αρ. πράξης 1088.

25. Στο ίδιο, φάκ. 5, αρ. πράξης 1448.

26. Archivio della Ceramica Italiana del '900, διαθέσιμο διαδικτυακά στο <http://www.archivioceramica.com/CERAMISTI/M/Motolese%20Luigi.htm>, ημερομηνία επίσκεψης 10/9/2013.

27. ΓΑΚ – Αρχεία Ν. Κέρκυρας, Ληξιαρχικές πράξεις γάμων 1906, αρ. πράξης 331, φ. 166r.

κάτοικο Κέρκυρας Αλοϊσία Αττάρδ, με την οποία απέκτησαν δύο παιδιά. Στις 8 Μαΐου του 1908²⁸ ο Santoro παρουσιάστηκε στο Ληξιαρχείο της Κέρκυρας και δήλωσε ότι στις 2 Οκτωβρίου του 1907 είχε αποκτήσει ένα αρσενικό βρέφος και ότι στις 4 Μαΐου του 1912²⁹ είχε αποκτήσει ένα ακόμη αρσενικό βρέφος.

Αντίστοιχα, ο Vincenzo Gaetano Serio, γιος του αποθανόντα Φραγκίσκου, ο οποίος κατοικούσε επίσης παλαιότερα στην Grottaglie και διέμενε πλέον στο προάστιο Κεφαλομάντουκο της Κέρκυρας, παντρεύτηκε στις 25 Ιουλίου του 1904³⁰ την Κερκυραία και κάτοικο Κέρκυρας Ευαγγελία Δαρμανή, με την οποία απέκτησαν συνολικά τρία παιδιά. Στις 8 Ιουνίου του 1905³¹ ο Serio δήλωσε στο Ληξιαρχείο ένα αρσενικό βρέφος, ανάδοχος του οποίου εμφανίζεται ο Luigi Motolese· στις 8 Ιουνίου του 1910³² δήλωσε και ένα θηλυκό βρέφος, ενώ στις 30 Αυγούστου του 1912³³ δήλωσε ένα ακόμη θηλυκό βρέφος. Παρατηρούμε ότι, αν και ο Serio, το 1904, είχε αποχωρήσει από το εργοστάσιο αγγειοκατασκευής, διατηρούσε ακόμη σχέσεις με τον Luigi Motolese· επίσης, βλέπουμε ότι ο τελευταίος είχε επιστρέψει στην πατρίδα του το 1908, ενώ οι δύο άλλοι Ιταλοί παρέμειναν στην Κέρκυρα τουλάχιστον μέχρι και το 1912.

Επισημαίνουμε εδώ ότι ο Luigi Motolese, ο Francesco Santoro και ο Vincenzo Gaetano Serio δεν άνοιξαν καινούργιο εργαστήριο στην Κέρκυρα, όπως πληροφορούμαστε από τα βιογραφικά στοιχεία που υπάρχουν για τον Motolese,³⁴ αλλά μίσθωσαν, όπως είπαμε παραπάνω, το εργοστάσιο αγγειοκατασκευής του Σκάρπα.

Από τα συμβόλαια μαθαίνουμε ακόμη ποιες και πόσες ήταν οι εγκαταστάσεις του εργαστηρίου και τι είδους εξοπλισμός υπήρχε σε αυτό. Το εργαστήριο αγγειοκατασκευής, το «εργοστάσιο», όπως αναφέρεται στα συμβόλαια, περιβαλλόταν από σχετικά μεγάλο υπαίθριο χώρο. Αποτελούνταν από ένα ισόγειο κτίσμα, στο οποίο υπήρχε το καμίνι για το ψήσιμο των αγγείων, και από έναν κατοικήσιμο στεγασμένο χώρο. Οποιαδήποτε ζημιά πραγματοποιούνταν στο καμίνι ήταν υποχρέωση των τριών Ιταλών να την αποκαταστήσουν με δικά τους έξοδα. Κάθετα προς το οικοδόμημα αυτό

28. Στο ίδιο, Ληξιαρχικές πράξεις γεννήσεων 1908, φάκ. 1, αρ. πράξης 260, φ. 130v.

29. Στο ίδιο, Ληξιαρχικές πράξεις γεννήσεων 1912, φάκ. 1, αρ. πράξης 229, φ. 115r.

30. Στο ίδιο, Ληξιαρχικές πράξεις γάμων 1904, αρ. πράξης 271, φ. 136r.

31. Στο ίδιο, Ληξιαρχικές πράξεις γεννήσεων 1905, φάκ. 1, αρ. πράξης 428, φ. 214v.

32. Στο ίδιο, Ληξιαρχικές πράξεις γεννήσεων 1910, φάκ. 1, αρ. πράξης 446, φ. 223v.

33. Στο ίδιο, Ληξιαρχικές πράξεις γεννήσεων 1912, φάκ. 2, αρ. πράξης 155, φ. 77r.

34. Archivio della Ceramica Italiana del '900, ό.π.

υπήρχε ένα διαμέρισμα με πατάρι, το οποίο παρέμεινε στην κυριότητα του ιδιοκτήτη Λεωνίδα Σκάρπα με την εξαίρεση ενός δωματίου στον πρώτο όροφο, που είχε θέα στη θάλασσα, και του διαδρόμου που οδηγούσε προς αυτό.

Δίπλα στο προαναφερθέν διαμέρισμα βρισκόταν μια δεξαμενή νερού, η οποία κάλυπτε τις ανάγκες του εργαστηρίου για νερό. Υπήρχαν, επίσης, δύο υπόστεγα για την προστασία του αποθηκευμένου πηλού· ο σκελετός του πρώτου υποστέγου, ο οποίος αποτελούσε συνέχεια του διαμερίσματος, ήταν φτιαγμένος από κλώνους ελιάς και το στέγαστρό του από γαλβανισμένη μεταλλική πλάκα. Το δεύτερο υπόστεγο βρισκόταν παράλληλα και λίγο πιο μπροστά από το πρώτο, και ο σκελετός του ήταν από πλίνθι-νους στύλους, ενώ το στέγαστρό του ήταν φτιαγμένο από λαμαρίνες. Κοιτά στο δεύτερο υπόστεγο υπήρχε ένα μικρό φυλάκιο, για το οποίο δεν μας δίνεται άλλη πληροφορία. Στα υπόστεγα αυτά και στο ισόγειο κτίσμα φυλάσσονταν οι σανίδες, πάνω στις οποίες τοποθετούσαν αρχικά τον πηλό για να στεγνώσει και έπειτα τα ίδια τα αγγεία. Στο εργοστάσιο υπήρχαν 240 σανίδες και άλλες τρεις, μακρότερες.

Στα συμβόλαια, πέρα από την περιγραφή των κτισμάτων, γίνεται λόγος και για τα εργαλεία, τα έπιπλα και τα σκεύη που υπήρχαν στο εργοστάσιο, και μισθώνονταν βέβαια και αυτά. Το εργοστάσιο ήταν εξοπλισμένο με τα απαραίτητα εργαλεία που κάθε εργαστήριο αγγειοκατασκευής χρειαζόταν. Μαθαίνουμε ότι είχε μία αξίνα, εργαλείο που το χρησιμοποιούσαν για την εξόρυξη του χώματος· δύο χειράμαξες, χρήσιμες για τη μεταφορά του χώματος των άλλων πρώτων υλών στο εργαστήριο, όπως και για τη μεταφορά των αγγείων προς τη θάλασσα, ώστε να μπορέσουν από εκεί να διανεμηθούν στην Κέρκυρα και ίσως και σε άλλες περιοχές· δύο ρόπαλα, τα οποία οι αγγειοπλάστες τα χρησιμοποιούσαν, αφού είχαν ήδη δημιουργήσει τον πηλό και τον είχαν απλώσει για να στεγνώσει, τα οποία χρησίμευαν στον θρυμματισμό των σβώλων που υπήρχαν στον πηλό· επίσης, δύο κόσκινα, απαραίτητα για να διαλύσουν και τους μικρότερους σβώλους του πηλού, καθώς, όπως χαρακτηριστικά έλεγαν οι Κύθνιοι αγγειοπλάστες, «το ζυμάρι πλάθεται αν έχει μια τρίχα. Ο πηλός δεν πλάθεται».³⁵

Εκτός από τα παραπάνω εργαλεία, αναφέρονται και τα ακόλουθα: ένας ζυγός, τέσσερα σταθμά των 50 λίτρων, δύο γουδιά, τρεις κλίμακες μεγάλες και τρεις μικρές, μία δαντέλα με τροχίσκους, διάφοροι τόρνοι, ένα τσεκούρι και τέσσερεις τρίποδες. Ανάμεσα στα κινητά είδη του εργα-

35. Μπέττυ Ψαροπούλου, *Η κεραμική του χθες στα Κύθηρα και στην Κύθνο*, Αθήνα 1990, σ. 56.

στηρίου πληροφορούμαστε ότι περιλαμβανόταν και μία ξύλινη γέφυρα, η οποία υπήρχε στη θάλασσα για να διευκολύνει, προφανώς, τη μεταφορά των πρώτων υλών και των κεραμικών από τη θάλασσα προς το εργοστάσιο και αντίστροφα.

Απαραίτητο στοιχείο της επεξεργασίας του πηλού ήταν και οι πάγκοι. Από τα συμβόλαια πληροφορούμαστε ότι το εργοστάσιο διέθετε πέντε μεγάλους πάγκους και έναν μικρό, καθώς εκεί οι αγγειοπλάστες τοποθετούσαν τη μάζα του πηλού και άρχιζαν μετά με τα χέρια τους να την επεξεργάζονται. Εκτός από τους πάγκους υπήρχαν και πέντε μικρά σκαμνιά και άλλα δύο ψηλότερα, ένα κιβώτιο χωρίς βάσεις, δύο καρέκλες, τρία ερμάρια, τρεις δοκοί, δύο βαρέλια και ένα τραπέζι. Αναφέρονται, ακόμη, δύο κανάτες, έξι μαντίλια (μικρά και μεγάλα) και ένας ορνιθώνας.

Δυστυχώς δεν έχουμε καμία πληροφορία για το σχήμα και τις διαστάσεις του καμινιού, ούτε πότε κατασκευάστηκε. Συνήθως ένα μεσαίου μεγέθους καμίνι μπορούσε να χωρέσει 350 με 400 αγγεία.³⁶ Αν κρίνουμε, όμως, από το μέγεθος του εργαστηρίου, μπορούμε να πούμε ότι ήταν ένα μεσαίο προς μεγάλο εργαστήριο, επομένως συμπεραίνουμε ότι και η παραγωγή του σε αγγεία θα πρέπει να ήταν ανάλογη. Δεν γνωρίζουμε, επίσης, πότε χτίστηκαν τα υπόλοιπα κτίσματα, ποιοι το λειτούργησαν πριν το αναλάβουν οι τρεις Ιταλοί αγγειοπλάστες και αν ο ιδιοκτήτης του, ο Λεωνίδας Σκάρπας, το διαχειριζόταν και ο ίδιος κάποτε. Στα συμβόλαια αναφέρεται ρητά ότι το εργοστάσιο έπρεπε να χρησιμοποιηθεί ως οπτοαγγειοπλαστείο, δηλαδή μόνο για την κατασκευή και το ψήσιμο αγγείων και δεν προοριζόταν για άλλη χρήση.

Συγκεκριμένα, στα συμβόλαια αναφέρεται ότι το εργοστάσιο παραδόθηκε στους μισθωτές σε καλή κατάσταση και καθ' όλα λειτουργικό, και ότι απαγορευόταν στους ενοικιαστές να υπενοικιάσουν το εργαστήριο σε άλλους. Σε περίπτωση πάλι που ο ιδιοκτήτης του εργαστηρίου, Λεωνίδας Σκάρπας, ήθελε να το πουλήσει σε κάποιον τρίτο, θεωρούνταν άκυρο το συμβόλαιο που είχε με τους μισθωτές του και ο αγοραστής είχε το δικαίωμα να προβεί σε έξωση των παλαιών μισθωτών δίνοντάς τους ένα μήνα προθεσμία για να φύγουν.

Αν και πολλά ερωτήματα παραμένουν αναπάντητα, γεγονός είναι ότι μας παρέχονται πληροφορίες για μια προ-βιομηχανική μονάδα στην Κέρκυρα, στις αρχές του 20^{ου} αιώνα, η οποία αποτελούνταν από τα απαραίτητα κτίσματα και τον κατάλληλο εξοπλισμό (εργαλεία, σκεύη, έπιπλα),

36. Στο ίδιο, σ. 37.

βρισκόταν σε κατάλληλη τοποθεσία, δηλαδή δίπλα στον δημόσιο δρόμο και κοντά στην θάλασσα, και τη διαχειρίζονταν άνθρωποι που γνώριζαν την τέχνη της αγγειοπλαστικής. Θεωρούμε ότι η έκδοση στο μέλλον παρόμοιων πηγών θα συνεισφέρει ακόμη περισσότερο στην κατανόηση της λειτουργίας αυτών των μονάδων στην Κέρκυρα.

Ακολουθεί, στο Παράρτημα, η διπλωματική έκδοση³⁷ του συμβολαίου 1088. Η ορθογραφία, ο τονισμός και η στίξη του πρωτοτύπου διατηρούνται και οι συντομογραφίες αναλύονται εντός παρενθέσεων.

---

37. Χρησιμοποιούμε τα καθιερωμένα για τις διπλωματικές εκδόσεις βυζαντινών εγγράφων σύμβολα: βλ. «Règles à suivre pour l'édition des actes byzantins», *Revue des Études Byzantines* 10 (1952), σ. 124-128.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΕΚΔΟΣΗ ΕΓΓΡΑΦΟΥ

Σύμβολα κριτικού υπομνήματος:

- [[α β]] = γράμματα που διαγράφει ο γραφέας
 (α β) = ανάλυση συντημήσεων, βραχυγραφιών και συντομογραφιών
 <α β> = γράμματα που προσθέτει ο εκδότης
 {α β} = γράμματα που αθετούν οι εκδότες
 || α β || = προσθήκες του γραφέα στο περιθώριο
 | (αριθμός ως εκθέτης) = αλλαγή στίχου
 || (αριθμός ως εκθέτης) = αλλαγή σελίδας

Συμβόλαιο 1088³⁸

Αριθμός 1088.

Χιλιοστός όγδοηκοστός όγδοος.

Ένοικιαστήριον Δρ. 720.

Έν τῇ πόλει Κερκύρας σήμερον τῇ 11 ένδεκάτῃ τοῦ ¹² μηνός Μαΐου τοῦ χιλιοστοῦ έννεακοσιοστοῦ τρίτου 1903 έτους ¹³ ἡμέρα τῆς έβδομάδος Κυριακῆ καὶ ὠρα ένδεκάτῃ 11 πρὸ μεσημβρίας.

¹⁴ Ένώπιον έμοῦ τοῦ Συμβολαιογράφου Κερκύρας Σπυρίδωνος Π. Άλαμά¹⁵νου αὐτόθι έδρεύοντος καὶ κατοικοῦντος παρουσίᾳ καὶ τῷ κατωτέρω ανα¹⁶φερομένων μαρτύρων πολιτῶν Έλλήνων ένηλίκων γνωστῶν μοι καὶ μὴ έξαι¹⁷ρετέων ὑπὸ τοῦ Νόμου ένεφανίσθησαν οἱ μὴ ὑπαγόμενοι εἰς οὐδεμίαν ¹⁸ Νομικὴν έξαίρεσιν· τό μέν ὁ γνωστός έμοί καὶ τοῖς μάρτυσι κ. Λεωνίδας ¹⁹ Σκάρπας ποτέ Λουδοβίκου κτηματίας κάτοικος τῆς πόλεως Κερκύρας ¹⁰ τό δέ οἱ άγνωστοί εἰς έμέ άλλ' ὑπὸ τῶν μαρτύρων γνωστοί παρ' ὧν τήν περί ταυ¹¹τότητος τούτων πληροφορίαν έλαβον οἱ κ. κ. Λουδοβίκος Φραγκίσκος ¹² Μοτολέζε ποτέ Ίωάννου, Βικέντιος Γαετάνος Σέριο ποτέ Φραγκίσκου, ¹³ καὶ ὁ Φραγκίσκος Γαβριέλης Σαντόρο τοῦ Κύρου Πασκουάλε, άπαντες ¹⁴ άγχειοπλάσταί Ίταλοὶ δέ τήν έθνικότητα καὶ κάτοικοι [[ε]]ἰς Γροτάλιαν ¹⁵ έπαρχία τοῦ Λέτσε τῆς Ίταλίας καὶ διαμενοντες

38. ΓΑΚ – Αρχεία Ν. Κέρκυρας, Σ/3 Πετσάλης, φάκ. 4, αρ. πράξης 1088.

ἐν τῷ προαστίῳ ¹¹⁶ Κεφαλομανδουκίῳ τῆς Κερκύρας, προσυνομολόγησαν τοῦ μισθοτηρίου τούτου· ¹¹⁷ {προσυνομολόγησαν τοῦ μισθωτηρίου τούτου}· ἐπειδὴ δὲ οἱ συμβαλλομένοι ¹¹⁸ Α. Φ. Μοτολέζε, Β. Γ. Σέριο καὶ Φ. Γ. Σαντόρο ἐδήλωσαν, ὅτι ἀγνοοῦσι τὴν ¹¹⁹ ἑλληνικὴν, προσέλαβον τὸν ἐπίσης ἐνώπιον ἡμῶν ἐμφανισθέντα γνωστὸν ἐμοί ¹²⁰ καὶ τοῖς μάρτυσι καὶ εἰς οὐδεμίαν ὑπαγόμενον ἐξαιρέσιν τὸν κ. Σπυρίδωνα ¹²¹ Καλογεράν ποτέ Ἐλευθερίου ἰδιωτικὸν γραφέα, κάτοικον τῆς ¹²² πόλεως Κερκύρας, ὡς διερμηνέα ἐκ τῆς ἑλληνικῆς εἰς τὴν ἰταλικὴν καὶ τὰνάπαλιν ¹²³ εἰδῶτα καὶ ὁμιλοῦντα τὴν ἰταλικὴν γλῶσσαν τὴν γινώσκουσι καὶ ὁμιλοῦσι οἱ ¹²⁴ διαληφθέντες κ. κ. Μοτολέζο, Σέριο καὶ Σαντόρο, ὅστις ἐπὶ παρουσίᾳ ἐμοῦ ¹²⁵ καὶ πάντων τῶν ἀνωτέρω συμβαλλομένων ¹²⁶ τε καὶ μαρτύρων ὠρκίσθη ἐπὶ τοῦ ἱεροῦ εὐ¹²⁷αγγελίου ὅτι θέλει πιστῶς διερμηνεύσῃ τοῖς ¹²⁸ μεν Α. Φ. Μοτολόζε, Β. Γ. Σέριο καὶ Φ. Γ. Σαντόρο, ἅπαν τὸ περιεχόμενον ¹²⁹ τοῦ ἀνά χειρας συμβολαίου, τῷ δὲ συμβαλλομένῳ κ. Α. Σκάρπα ἐμοί καὶ τοῖς ¹³⁰ μάρτυσι τὰς ἀπαντήσεις τῶν αὐτῶν Μοτολόζε, Σέριο καὶ Σαντόρο. Διὰ ¹³¹ τοῦ διερμηνέως τούτου λοιπὸν οἱ συμβαλλομένοι συνεφώνησαν τὰ ἐξῆς τοῦ¹³²τέστι· ὁ εἰρημένος κ. Λεωνίδας Σκάρπας ἐκμισθεῖ πρὸς τοὺς ἑτέρους συμ¹³³βαλλομένους ἀποδεχομένους ἀλληλεγγύως καὶ ἀδιαιρέτως εἰς μίσθωσιν Λουδο¹³⁴βικὸν Φραγκίσκον Μοτολόζε, Βικέντιον Γαετάνον Σέριο καὶ Φραγκίσκον ¹³⁵ Γαβριῆλιν Σαντόρο· τὸ ἐργοστάσιον ἀγγειοκατασκευῆς μετὰ τῶν ἐν αὐτῷ ¹³⁶ καὶ περὶ αὐτὸ παραρτημάτων καὶ παρακολουθημάτων του ὡς κατωτέρω ἀκριβῶς ¹³⁷ περιγραφόμενον τῆς ἀπολύτου καὶ ἀποκλειστικῆς κυριότητος τοῦ συμβαλλο¹³⁸μένου κ. Α. Σκάρπα διακείμενον ἐν τῷ προαστείῳ Κεφαλομανδουκίῳ ¹³⁹ τῆς Κερκύρας παρὰ τὴν παραλιακὴν δημοσίαν ὁδὸν ἐν πλήρει καλῇ ¹⁴⁰ καταστάσει καθ' ὅλα λειτουργοῦν τουτέστι ἀποδέχονται εἰς μίσθωσιν ¹⁴¹ 1^{ov}) Τὸ ἐργοστάσιον ἀποτελούμενον ἐκ τοῦ ἰσογαίου ἐν ᾧ ὑπάρχει ἡ καμ¹⁴²μινος τῆς ἐφήσεως τῶν ἀγγείων καὶ ἐκ τῆς κατοικησίμου ὑποστέγης, σημειω¹⁴³τέον ὅμως ὅτι ἐξαιρεῖται τῆς προκειμένης μισθώσεως τὸ διαμέρισμα με τὸ ¹⁴⁴ παταρίον τὸ καθέτως πρὸς τὸ ῥηθὲν ἐργοστάσιον ἔχον θέσιν, ἐν ᾧ ἄλλοτε ἦτο ¹⁴⁵ ἐγκαθιδρυμένη ἡ μηχανὴ Κόλλα καὶ κείμενον παρὰ τὴν ἐκεῖ δεξαμενὴν ¹⁴⁶ καὶ ὅπερ μένει εἰς τὴν πλήρη κυριότητα κατοχὴν καὶ κάρπωσιν τοῦ ἰδιο¹⁴⁷κτήτου κ. Α. Σκάρπα τούτου ἐκμισθοῦντος ἐκ τοῦ εἰρημένου διαμερίσμα¹⁴⁸τος μόνον ἐν δωμάτιον τοῦ ἀνωγαίου καὶ τὸν μικρὸν διάδρομον τὸν ἄ¹⁴⁹γοντα πρὸς τὸ δωμάτιον τοῦτο τὸ ἔχον ἄποψιν πρὸς τὴν θάλασσαν. 2^{ov}) τές ¹⁵⁰ δύο 2 ὑποστέγες ἐξ ὧν ἡ μὲν συνέχεται τῷ ἐν λόγῳ διαμερίσματι καὶ φέρει ἐπιστέ¹⁵¹γασμα ἐκ γαλβανισμένων σιδηρῶν ἐλασμάτων ἐρειδόμενον ἐπὶ τριῶν στη¹⁵²λῶν ἐκ κλωνῶν ἐλαίας, ἡ δ' ἑτέρα τεχνηέντως κατασκευασμένη παραλλήλως καὶ ¹⁵³ ὀλίγον τῆς πρώτης ἀπέχουσα φέρει ἐπίσης ἐπιστέγασμα ἐκ γαλβανισμέ-

νων ||⁵⁴ σιδηρών έλασμάτων (λαμαρίνας) ύποβασταζόμενον ύπό έξ 6 πλινθύνων στηλών, |⁵⁵ χρήζουσι δ' άμφοτέροι αί ύποστέγαι αύται ώς προφυλακτήρια του ύπ αυτάς |⁵⁶ ταμειουσμένου πηλου. 3^{ov}) Τόν περίξ του έργοστασίου τούτου σχετικου χώρου |⁵⁷ 4^{ov}) Τήν επί τής εκεί θαλάσσης ξυλίνην γέφυραν συγκοινωνίας 5^{ov}) Τό μικρόν |⁵⁸ μεμενομένον φυλακίον πλησίον τής δευτέρας ύποστέγης 6^{ov}) Τήν έξωθεν του μή |⁵⁹ περιλαμβανομένου είς τήν προκειμένην μίσθωσιν διαμερίσματος δεξαμενήν προς |⁶⁰ χρήσιν του έργοστασίου περιέχουσαν ύδωρ. 7^{ov}) Τάς έν τω ίσογαίω και ύποστέγη |⁶¹ του έργοστασίου σχετικάς δοκούς προς τοποθέτησιν των σανίδων τής τοποθει⁶²τήσεως των άγγείων και 8^{ov}) τά έξής κινητά ήτοι: διακοσίας τεσσαράκοντα |⁶³ 240 σανίδας προς έπίθεσιν των άγγείων, τρεις 3 έτέρες μακρες σανίδες, |⁶⁴ πέντε 5 μικρά σακαμνία, δύο 2 σακαμνία ύψηλά, έν 1 θρανίον μικρόν |⁶⁵ (μπάγκος), έτερα πέντε 5 μεγάλα θρανία (μπάγκοι), ένα 1 ζυγόν, τεσσα⁶⁶ρα σταθμά εκ πεντήκοντα 50 λιτρών εκαστον, μίαν 1 δίκελλαν (δίκοπη), |⁶⁷ δύο 2 μάτζας, δύο 2 κόσκινα, δύο 2 γδύα, τρεις 3 κλίμακας μεγάλας, τρεις |⁶⁸ 3 κλίμακας μικράς, δύο 2 χειραμάξας (καρέτες), έν 1 ρεντέλλο, τέσσαρε<ς> |⁶⁹ 4 τρίποδες, δύο βαρέλια, δύο τόρνοους μικρούς, δύο 2 τόρνοους μεγάλους |⁷⁰ και τέλειους, τέσσαρες 4 τόρνοους μεγάλους και έλλιπεις, πέντε 5 μαντίλλους μεγάλους, |⁷¹ ένα 1 μαντίλλον μικρόν, μίαν 1 καπονέρα (όρνιθωνας), έν 1 κιβώτιον άνευ |⁷² βάσεως, δύο 2 καθήκλες, τρία 3 έρμαρια μικρά, τρεις 3 δεκίστιους (μου⁷³ράζα), δύο 2 πόντιδες, έν 1 τραπέζιον και μίαν τσεκουραν (πέλεκυν). Η διάρ⁷⁴κεια τής παρούσης μισθώσεως όρίζεται από κοινου επί έτος έν 1 άρξόμενιν |⁷⁵ από τής 20 είκοστής Μαΐου ένεστώτος έτους 1903 τρίτον θέλει λήξη τήν 19 |⁷⁶ δεκάτην έννάτην Μαΐου 1904 τετάρτου. Τό ένοίκιον συνεφωνήθη δι' |⁷⁷ όλόκληρον τήν μον<ο>ετή τής μισθώσεως ταύτης διάρκειαν συνολικως προς δραχ⁷⁸μάς έπτακοσίας είκοσι 720 πληρωτέον προκαταβολικως ένταυθα παρά των |⁷⁹ ειρημένων μισθωτών Μοτολέζε, Σάριο και Σαντόρο προς τον εκμισθωτήν κ. |⁸⁰ Α. Σκάρπα με δραχμάς έξήκοντα άνά τήν είκοστήν εκάστου μηνός |⁸¹ άρχής γενομένης από τής 20 Μαΐου ένεστώτος έτους καθ' ήν άρχεται |⁸² ή προκειμένη μίσθωσις και εξής μέχρι λήξεως τής παρούσης αναλαμβανον ||⁸³ των ειρημενων μισθωτών τήν αλληλεγγυον και αδιαίρετον ύποχρέωσιν διά την ακρι⁸⁴βη πληρωμήν του συμφωνηθεντως ένοικίου. απαγορεύεται ρητώς τοίς αύτοίς μι⁸⁵σθωταίς ή ύπεκμισθωσις [[ή ή εκχώρησις]] του μισθίου κτήματος καθ' όλου ή |⁸⁶ έν μέρει άνευ τής έγγραφου άδειάς του κ. Σκάρπα. συνομολογείται ρητώς |⁸⁷ ότι έν ή περιπτώσει ό ιδιοκτήτης κ. Α. Σκάρπας διαρκούσης τής μισθώσεως |⁸⁸ ταύτης πωλήση προς τρίτον τό ως άνω μίσθιον έργοστάσιον τό παρόν συμ⁸⁹βόλαιον θέλει θεωρείται αυτοδικαίως διαλελυμένον, ό δέ άγοραστής θέλει δικαι⁹⁰ούται όπως προβή είς

τήν ἔξωσιν τῶν εἰρημένων μισθωτῶν σὺν τῇ ὑποχρεώσει ὁμως, ¹⁹¹ ὅπως εἰδοποιήσῃ τοὺς ἄνω μνησθέντας μισθωτάς ἕνα μῆνα πρότερον τῆς τοιαύ-
¹⁹²της ἀποβολῆς, οἱ ὅποιοι μισθωταὶ παραιτοῦνται ἀπὸ τοῦδε πάσης τυχόν
ἀξιῶ¹⁹³σεως ἢ ἀπαιτήσεως των περὶ ζημιῶν καὶ διαφόρων κατὰ τοῦ ἐκ-
μισθωτοῦ κ. ¹⁹⁴ Λεωνίδα Σκάρπα καὶ τοῦ ἀγοραστοῦ τοῦ εἰρημένου ἐργο-
στασίου, ὅτι κηρύσσει¹⁹⁵σιν ἀπὸ τοῦδε ἀκαταζήτητους· ὡς ἐπίσης συνομολο-
γεῖται ὅτι οἱ αὐτοὶ μι¹⁹⁶σθωταὶ θελοῦσι φέρει τό βάρος τῶν οἰωνδήποτε
ἐπισκευῶν τῆς ἐν τῷ ἐργοσταί¹⁹⁷σίῳ καμμίνου (κλιβάνου) ὑποχρεούμενοι
ἵνα ἐκτελοῦσι ταύτας διαρκου¹⁹⁸σης τῆς παρουσίας δι' ἰδίων των ἐξόδων,
ἀνευ δικαιωματος ἀποζημιώσεως ¹⁹⁹ παρα τοῦ κ. Σκάρπα. Τό μίσθιον ἐρ-
γοστάσιον θέλει χρησιμεύσῃ τοῖς ¹⁰⁰ μισθωταῖς ὡς ὀπτοαγγειοπλαστεῖον
τουτέστι πρὸς κατασκευὴν καὶ ἐψησιν ¹⁰¹ ἀγγείων ἀπαγορευομένης πάσης
ἐτέρας χρήσεως· Οἱ εἰρημένοι μισθωταὶ ¹⁰² διαδηλοῦσιν ὅτι παρελαβον πα-
ρα τοῦ ἰδιοκτῆτου κ. Σκάρπα καὶ ἐγκα¹⁰³τεστάθησαν εἰς τὴν πρόσκαιρον
κατοχὴν τοῦ μισθίου ἐργοστασίου ¹⁰⁴ τῶν ὡς ἄνω παρακολουθημάτων του
ἐπίπλων σκευῶν ἐργαλείων καὶ λοιπῶν ¹⁰⁵ κινητῶν ἔλαβον δέ καὶ τὰς
κλειδας τούτου καὶ ὑποχρεοῦνται οἱ ἴδιοι μισθωταὶ ¹⁰⁶ ἀλληλεγγύως καὶ
ἀδιαιρέτως νὰ ἀποδώσωσι το τε μίσθιον ἐργοστάσιον ὡς ἄνω ¹⁰⁷ περιεγρά-
φη μετὰ τῶν ἐν αὐτῷ ἐπίπλων σκευῶν ἐργαλείων, λοιπῶν κινητῶν κλι-
¹⁰⁸βάνου καὶ λοιπῶν παρακολουθημάτων του ¹⁰⁹ ἐν ἧ καλῇ καταστάσει
διαδηλοῦσιν ὅτι παρέ¹¹⁰λαβον πάντα ταῦτα παρὰ τοῦ κ. Σκάρπα ¹¹¹ Οἱ
εἰρημένοι μισθωταὶ πρὸς πάντα τ' ἄνωτέρω ὑποχρεοῦνται ὡς ¹¹² ἐρρίθη
ἀλληλεγγύως καὶ ἀδιαιρέτως [[οἷτινες ἀποδεχθέντες ὡς ἐμνήσθημεν τὴν ¹¹³
μίσθωσιν ταύτην καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτῇ προκατέβαλον σήμερον τῷ Κ(υρίῳ)
¹¹⁴ Λεω(νίδα) Σκάρπα δραχμὰς ἐξήκοντα 60 διὰ τὸ προπληρωτέον ἐνοίκιον
¹¹⁵ τοῦ πρωτοῦ μηνός ἀπὸ 20 εἰκοστῆς Μαΐου ἐνεστῶτος ἔτους παραλα-
βον¹¹⁶τι ταύτας ὑπ ὄψιν ἡμῶν]]. Ἐν τέλει δηλοῦται ὅτι ἡ προκειμένη μί-
σθωσις συνο¹¹⁷μολογεῖται ὑπὸ τοιούτους ῥητοῦς ὁρους καὶ εἰς βλέψιν τοι-
ούτων ὁρων ὠρίσθη ¹¹⁸ τό μίσθωμα ὡς ἄνω μὴ δικαιουμένων τῶν μισθωτῶν
νὰ προβάλλωσιν ἀξίωσιν ¹¹⁹ τινὰ τυχόν κατὰ του κ. Σκάρπα ἢ ἀπαιτησιν
τινα δι' οἰωνδήποτε λόγον ¹²⁰ ἢ αἰτίαν. Ἐν περιπτώσει παραβάσεως οἰου-
δήποτε ὁρου τῆς παρουσίας μισθώσεως ¹²¹ θέλει δικαιοῦται ὁ ἐκμισθωτής
κ. Σκάρπας ὅπως προβῇ εἰς τὴν ἔξωσιν τῶν μισθω¹²²τῶν ἐκ τοῦ μισθίου
κτήματος κατὰ τὰ ὑπο τοῦ περι δυστροποῦντων ¹²³ μισθωτῶν Νόμου διακε-
λευόμενω, ἐπιφυλαττομένω αὐτῷ παντῶς παντῶς ¹²⁴ δικαιώματος περὶ
ἀποζημιώσεως του. Ταῦτα συνωμολόγησαν καὶ συμπαρε¹²⁵δέχθησαν οἱ
συμβαλλόμενοι εἰς ἀπόδειξιν τῶν ὁποίων συνετάγη τό μισθω¹²⁶τήριον τοῦ-
το ἐν τῷ παρὰ τῇ Λεωφόρῳ Γεωργίου Δημοσίῳ Γρα¹²⁷φείῳ μου κειμένῳ
ἐν τῇ πόλει ταύτῃ Κερκύρας ἐν τῷ προσγείῳ ¹²⁸ τῆς οἰκίας κτήματος Κο-

γεβίνα, ὅπερ ἀναγνώσθην εὐκρινῶς καὶ ἐντό¹²⁹ως εἰς ἐπήκοον πάντων ὡς ἐπίσης εἰς ἐπήκοον πάντων διερμηνευθεν ¹³⁰ ὡς ἀνωτέρω ἐμνήσθημεν, ὧδε παρόντων τῶν εἰρημένων συμβαλλομένων καὶ ¹³¹ τῶν ἐπι τούτῳ προσκληθέντων δύο μαρτύρων Γεωργίου Δεσύλλα ποτέ Κων¹³²σταντίνου μεσίτου καὶ Κυριακου Γαγγάδη ποτέ Δημητρίου κουρέως κατοί¹³³κων ἀμφοτέρων τῆς πόλεως Κερκύρας. Βεβαιωθέν δέ ὑπογράφεται παρὰ ¹³⁴ πάντων καὶ ἐμοῦ πλὴν τοῦ συμβαλλομένου Βικεντίου Γαετάνου Σέριο ¹³⁵ ποτέ Φραγκίσκου δηλώνωντος ἐνώπιον ἡμῶν γραμμάτων ἄγνοιαν οἱ ¹³⁶ δ' ἕτεροι Λουδοβίκος Φραγκίσκος Μοτελόζε καὶ Φραγκίσκος Γαβριέλης Σαν¹³⁷τόρο ὑπογράφουσιν ἰταλιστί δι' ἣν ἐδήλωσαν ¹³⁸ καὶ διὰ τὴν ὁποῖαν ἡ διερμηνεία αὐτῆ αἰτίαν ¹³⁹ ἥτις διερμηνεία πιστῶς καὶ ἀκριβῶς ἐγένετο κατα ¹⁴⁰ τὴν περι τοῦτου διαβεβαίωσιν τοῦ αὐτοῦ διερμηνέως ¹⁴¹ κ. Σπυρίδωνος Καλογερά.

Ἐκ τῶν συμβαλλομένων Οἱ μάρτυρες
Λ. Σκάρπα Γεωργίος Δεσύλλας
Luigi Motolese Κυριάκος Γαγγάδης

Francesco Santoro

Ὁ Διερμηνεὺς

Σπυρ. Ε. Καλογεράς

Ὁ Συμβολαιογράφος Κερκυρας
Σπυρ. Ἀλαμάνος

Στην τελευταία σελίδα του πρώτου διφύλλου στο ἄνω αριστερὸ περιθώριο: || Διαγράφονται | τρεῖς λέξεις. | Luigi | Motolese | S. Santoro | Σ Καλογεράς | Γ Δεσύλλας | Κ Γαγγάδης | Λ Σκάρπας | Σ Αλαμάνος|| . Στο τέλος της σελίδας στα αριστερά: Ἐκ τῶν συμβαλλομένων | Λ Σκάρπας | Luigi Motolese | Francesco. Santoro | Ὁ Συμβολαιογράφος Σπυρ. Ἀλαμάνος. Στα δεξιά: Οἱ μάρτυρες | Γεώργιος Δεσύλλας | Κυριάκος Γαγγάδης | Ὁ Διερμηνεὺς | Σπυρ. Ε. Καλογεράς.

Στην πρώτη σελίδα του δευτέρου διφύλλου στο ἄνω δεξιὸ περιθώριο: || φύλλον 2ον | Σ. Ἀλαμ(ανος). Διαγράφονται| τριάκοντα ἑπτὰ | 37 λέξεις και | δύο αριθμοὶ | Λ Σκάρπας | Luigi Motolese | S. Santoro | Σ Καλογεράς | Γ Δεσύλλας | Κ Γαγγάδης | Σ Αλαμάνος. ||